

Stotz Gyula

Korrupciós kockázatok az adóigazgatás szervezetében és működésében

„Meddig és hogyan lehet kívül maradni –
meddig tarthat, hogy a történetek mindenki
másról szóljanak, csak épp arról ne, aki beszél?”¹

A kiemelt adóztatás praxisából gyűjtöttem és dolgoztam fel az adóhatósági korrupcióval kapcsolatos elsődleges észleleteimet. Olyan indítatására köteleztem el magam e munka mellett, akinek a szervezet alapításától kezdődően álltak rendelkezésére magas szintű korrupció-észleletek. 1999 novemberében azt feltételeztük, hogy az adóigazgatás szervezetének és működésének javításához nélkülözhetetlenek a következtetések. Ezek alaposágát megerősítette egy adatgyűjtés 2002 második felében. Egykori vezetők és adónyomozók adtak adalékokat akkori rendszerező munkámhoz. A következő jelentősebb adatgyűjtésre, már résztvevő megfigyelőként, 2006 folyamán került sor. 2010-től folyamatosan és módszeresen gyűjtöm és elemzem az igazságügyi adó- és járulékszaktörői munkám során felmerülő korrupció-észleleteket. Longitudinális kutatási tervet 2013-ban állítottam össze az adóhatósági szervezet korrupciós kockázatainak, továbbá a realizálódott kockázatok monitorozására.

„A korrupciós kockázat nem a korrupció meglétét mutatja meg, hanem arra a szervezeti helyzetre hívja fel a figyelmet, amelyben a korrupció bekövetkezésének valószínűsége nagy, ezzel szemben a felszínre kerülésének, kiderülésének, bizonyíthatóságának kicsi az esélye, esetleg nullához közeli.” – írja *Jávor István* a szervezeti korrupcióról, az adóhatóság működését is vizsgálva.² Ugyanitt kijelenti, hogy „ha magas a szervezeti korrupciós kockázat, akkor annak a valószínűsége is igen nagy, hogy ez a kockázat realizálódik, és ez a valószínűség idővel növekszik is”.

Realizálódott kockázatok, megtörtént korrupciós esetek alapján írtam le azt a sajátos adóhatósági korrupciót, amely elválaszthatatlan a sikeres költségvetési családi alakzatoktól. Következtetésem a történeti tényállások, az alanyok és a magatartások pontos ismerete miatt fókuszáltak és határozottak.

Eddig itthon le nem írt, gyorsan terjedő, lokális szociopátiára igyekeztem rávilágítani, ami egyelőre immunválasz nélkül fertőz, aminek megfelelően nehéz a

nemzetközi szakirodalommal kikövezett úton haladnom. E munka egyik eredménye lehet, hogy összeköthet más kriminológusok, szociológusok kutatásaival.

Kidolgoztam egy longitudinális kutatás tervét, amely segíthet a tudományos igényű igazolásban. A korrupciós kockázatok mérő kutatás megbízható eredményeinek értékeléséig a realizálódott kockázatok feltáró kutatás eredményeire építetek. Olyan bizonyítékokra, amelyek bizonyító erejében, gyakoriságában, szükséges redundanciájában, igazolt összefüggéseiben, mint igazságügyi szakértő, kellő bizonyosságot szereztem.

Amikor Sutherland a fehérgalléros bűnözést terminológiailag megragadta, egy jól ismert jelenségnek – a leírása korában és helyén – érvényes, mégis azon mesz-sze túlmutató kriminológiai karakterét mutatta be, ezért utalok az 1940-es, nagy hatású kriminológiai felfedezésre³.

Méreit idézve véletlenül sem a pedagógiai-szociometria kutatási eredményeivel szeretnék párhuzamot vonni, mégis kölcsönvettem e kiváló terminológiát: „közösségek rejtett hálózata”. Erről lesz majd szó kriminológiai értelemben. Sem a nem internalizálódott, nem korrumpálódott büntetőhatalom, sem a hazai szociológia és kriminológia nem definiálta mélységében azt a különös kapcsolati hálót, a háló relációit, és e relációk káros következményeit, amely miatt az állami adóhatóság egyáltalán abba a helyzetbe került, amelyben most Magyarországon van. Ez egy rejtett hálózat, amit a hálózaton belüli szimpátia (sokféle konvergencia érdeke) betonoz be mind a vizsgált adóhatósági szervezetbe, mind a szélesebb értelemben definiálható „rendszerbe”, mind pedig a rejtett hálózat által „kockázatmentesített” társadalmi relációkba, s végül – bár korlátozott értelemben – egy sajátos „rendi adómentességet” tart életben.

Két út mutatkozik előttünk: elnyomni a vészjelzést, vagy megvizsgálni, miért is vannak, mit nem tudunk rólok – és mi az, amit tudhatunk. Következtetésem tudományos igazolása részben szociometriai alapokon, részben dokumentum-elemzéseken, részben háttérbeszélgetéseken lejegyzett strukturálatlan interjúkon nyugszik, továbbá in-depht résztvevő megfigyelőként a feltételezéseket kívül rekeszthettem ezen az elméleti munkán.

A kockázatok és a korrupció érzékelésének csapdái – devianciák az adóztatásban

Kockázattudatos – kockázatkerülő környezetben adózunk. Ezt várja el az adóztató államtól az adózó, s ezt viszonozza elvárásaival az adózás-adóztatás intézményrendszere. Ezzel szemben az adókockázat nemcsak rossz, hanem jó is. Az adókockázat többrétű is.

Az önkéntes jogkövetésre köteles jogalanynak az ön-adózása során tett jognyilatkozataiban, elsősorban az adóbevallásaiban minden adóztatható tényállásra figyelemmel kell lennie. Az eljárási és az anyagi jogi nor-

¹ Barak László: *A halálnepper*. Kalligram, Pozsony, 2010. – in: Balázs Imre József recenziója: *Tízmondatosok a félelem helyeiről*, Korunk 2011/9.

² Jávor István: *Korrupció az állam csapdájában. Felelőtlen szervezetek – korrupciós mechanizmusok*, 2014, Akadémiai Kiadó, Budapest.

³ Edwin H. Sutherland: *White-Collar Criminality*, 1940.

máknak meg kell felelnie. Az adókockázat felöleli a téves jogértelmezés, más jogi tévedés és a ténybeli tévedés eredményeként a jogalanyra háruló jogkövetkezményeket azok gazdasági következményeivel egyetemben. Felöleli továbbá a szándékosan illegális jogalakításból eredő jog- és gazdasági következményeket egyaránt.

Az adókockázatnak a normakövetéssel és az adójogi megfelelés egyedi mérlegelésével kapcsolatos kockázati összetevője az a hasznos kockázati elem, amely közgazdaságilag a normakövetési költségek közé sorolható, s ennyiben ésszerű haszonáldozat. Köznyelvi értelemben arról van szó, hogy érdemes megfelelni, érdemes a normához alkalmazkodni.

Az adóztató állam az adón felül elvárja – ha nem is deklarálja – ezt az ésszerű haszonáldozatot minden egyes adóalanytól.

Ha az adóhatósági korrupció atipikus magatartásmintázat és ritka gyakorlat, az adózó adójogi megfelelése valóban ésszerű haszonáldozat, mert az adókockázat normasértő adózói gyakorlat esetén extra költségeket generál, amelyek nem kifizetődőek az adózó számára, ezért ez már nem ésszerű haszonáldozat. Egyszerű szabály, könnyű belátni.

Azonban, ha az adóhatósági korrupció követhető magatartásmintázattá válik, stabilan reprodukálódik és a sikeres alkalmazkodás útjává válik, költsége ésszerű haszonáldozatként jelenik meg a morálisan fragilis alanyok számára. Ha ezt a gyakorlatot „high society kultúráként” meg lehet élni, ha ez jelenti a sebezhetőség helyes kerülését, ha az alany moralitása nem reziliens, ha teheti, alkalmazni fogja. Alkalmazza is. Megállapításom nem sérthet senkit, mert ezt az illegitim adózási kultúrát nem követeli meg előíró jogszabály, tehát mindenképpen keresni és választani kell ezt a lehetőséget. Ott a hiba, hogy ez a lehetőség létezik.

És mégis ott a lebukás kockázata a mélyben, amit ez a furcsa és amorális elitkultúra annyira el akar takarni. Nem ez elől a kockázat elől veszi meg a bűnbocsátó cédulát, aki a normakövetés ésszerű haszonáldozata helyett a normasértés következményei elleni immunitást vásárolja meg?

Olyan ez, mintha a legkeményebb valuta a közös bűn volna. Te felmenthető vagy. Te nem. Te fizettél, te nem. Ez nem adóztatás. Ez maga is bűn. Ez a korrupció örökítőanyaga, és nagyon nagyban játsszák.

Napjainkban a jogkövetés és alkalmazkodás gazdaságossági szempontjai is a figyelem előterébe kellene, hogy kerüljenek. Ki kellene már derülnie, hogy a kölcsönös és önkéntes normakövetési hajlandóság tesz képessé bennünket – a jogkövetési költségek minimalizálása mellett – a törvényes és eredményes érdekérvényesítésre. Ezzel egyidejűleg elemi szükségünk van a normakövetés kiegyensúlyozott és elfogulatlan adóhatósági ellenőrzésére, függetlenül attól, hogy az elitdevianciák kamaszkorában járunk, a szervezeti bűnözés kontrollja nem dönthet romba intézményeket, s ez így együtt nem kecsesgató, mert minden szervezet rész-

ponzív, különösen a gazdasági kapcsolatoknak leginkább kitett adóhatósági szervezet. Egyáltalán nem mindegy, hogy tanulása során az adóhatósági szervezet milyen elvárásokhoz alkalmazkodik nyíltan, és milyen elvárásokhoz rejtetten. Az sem mindegy, hogy a rejtett szervezeti működés és alkalmazkodás legitim vagy illegitim zónákban realizálódik, s végül az sem mindegy, hogy a legitim alkalmazkodás ellenőrzött vagy önigazoló terekben megy-e végbe.

Az adókockázat tehát mindenkire kiterjed. Tömeges. A kockázatkerülésnek nem lehet útja a vásárolt immunitás. Az adózás addicionális költségeinek a jogkövetési költségek között kell lecsapódnia. A jogkövetési költségek megfizetése mellett az adójogi megfelelés és jogalkalmazás jó gyakorlatának kell a mainstreammivé válnia. A mellékágakat le kell vágni. A mainstreamtől eltérő érdekű csomópontokat meg kell szüntetni.

Adókockázatra tehát a törvényes működés fenntartása érdekében van szükség. Ennek mértéke korlátozott és ésszerű kell, hogy legyen. Mindenek felett pedig legitim és ellenőrzött.

Az adóztatásban intim terek nem maradhatnak. Szenzitív és titkos, ám a legitim intézményrendszer kontrollja alatt álló helyek és ügyek igen. Ez az állam érdeke. Ekkor és csak ekkor az állam polgárának érdeke is.

A tömeges adókockázatot viszont alkalmas eszközökkel kell kezelni. Ebben a status quo szerint az adóhatóság intim terei és az immunitás kis és nagy csomópontjai ellenérdekeltek. Harcosan azok. A végkifejlet beláthatatlan.

Mindenesetre a Hitel-Világ-Stádium Alapítvány 2010 május–júliusa között kutatást folytatott⁴ mintegy 300 vállalat megkérdezésével, arra a kérdésre keresve a választ, hogy lehetséges-e az adókockázatok jóhiszemű és korrekt kezelése biztosítási keretek között, s ha igen, akkor ez milyen formában lehetséges. A felmérés interneten történt, önkéntes válaszadással. A kérdőívet 302 vállalat töltötte ki. A kutatás részét képezte a fejlett biztosítási kultúrával rendelkező országok használható mintái és a magyar adózási gyakorlat felderítése is.

A tanulmány elkészítése során a 2009. évi adóhatósági beszámoló elemzésére is sor került. Szalai arra a következtetésre jutott, a 300 vállalatot magában foglaló megkérdezés adatait kiértékelve, hogy az adókockázatot leginkább a 10–49 fős vállalati szféra érzi súlyosnak 2009–2010-ben Magyarországon. Levezette, hogy a döntéshozók csak kis mértékben érzékelik az egyes adófajták közti adminisztrációs kockázati különbségeket, s inkább érzelmi tényezők dominálnak (általános félelem).

Megállapítja, hogy az adózással kapcsolatos kockázatok nagy tömegben a kis méretű cégeknél, a mikro- és kisvállalkozásoknál fordulnak elő. A kockázat mértéke itt magas, ugyanis a „normál” működési kockázat is magasabb, mint a nagyobb cégeknél, mindezt pedig a

⁴ Szalai Péter: *Kockázat, adó, biztosítás*, 2010. július Hitel-Világ-Stádium Alapítvány

partnerkockázat is növeli. Vannak, akik már megengedhetik maguknak a saját, adózási ismeretekkel legalább részben rendelkező pénzügyi, könyvelési apparátust, a vevők pedig inkább a tőlük vásárolt áru és szolgáltatás piaci megítélésére és hasznosságára (ár, minőség), esetleg a partnerkörük stabilitására érzékenyek. Kevesen vannak a reputáció-érzékeny vállalkozások, amelyek egy részét azok a cégek képezik, amelyek számára a brand az árképzés aktív része (márkaérzékenység).

Azt, hogy egy adóbevallás téves vagy félrevezető, az önrevízió felül az adóhatóság derítheti ki, s állapíthatja meg az adót, valamint büncselekménnyel okozott kár esetén bírói út is elvezethet a költségvetésnek okozott kár megállapításával az adómegállapítás hiányának vagy sérülésének tulajdonképpeni reparálásáig. Ennek gyakorisága azonban nem számottevő.

Szalai számításai szerint a 2009-es ellenőrzések egy adóalany számára mintegy 5%-os – 20 évenként egyszeri – vizsgálati valószínűséget jósoltak. Mindenkor hangoztatott célkitűzés, hogy minden vállalkozást legalább öt évente megvizsgáljanak. E célkitűzés minden alapot nélkülöz, mégis általában hatékony az adóellenőrzés cél- és eszközrendszere a 10–49 fős vállalkozások között. A magánszemély-adózók között általános a félelem a megbélyegzéstől és a deprivációtól.

Szalai kiemeli, hogy a kockázatok és kezelésük irodalma szerint a kockázat fogalmának gyökere a bizonytalanságban keresendő. A kockázat fogalomhasználata pedig elsősorban a bizonytalanság feloldásához vezető döntésekhez kapcsolódik, így nem véletlen, hogy a kockázatok és a kockázatkezelés általános igazságai a döntésemlethez kapcsolódnak. Eszerint a kockázat egyik általános megfogalmazása: a kockázat egy cselekvési változat lehetséges (nem biztosan bekövetkező) negatív értékelt következményeinek teljes leírása, beleértve a következmények súlyának és bekövetkezési valószínűségének megmutatását is.

Matematizált világunkban természetesen használjuk a kockázat fogalmát. E fogalom 1986-óta sajátos, új kontextusban vált a tudományos diskurzus részévé⁵, magyar nyelven 2003-óta: az egyént és a közösséget a reálleselkedő külső hatások beláthatatlanságával szembebesíteni, és a közvéleményt a kockázatok és azok kezelése irányába hangolni⁶. Szalai felfogása szerint az aktív kockázatvállalás a dinamikus gazdaság és az innovatív társadalom alapeleme.

Az adózás-adóztatás kockázati megközelítése során lényeges, hogy a kockázat nem egyenlő a veszéllyel vagy a véletlen szerencsével. Ugyancsak nem beszélhetünk kockázatról, ha egy esemény végeredménye 100%-ban biztos. A kockázat fogalma tehát elválaszthatatlan a valószínűség és bizonytalanság tényezőitől. A kockázat másik dimenziója pedig a következmények súlyossága.

A jelentős horderejű vagy magas bekövetkezési valószínűségű kockázatok esetében leginkább a megelőzés, kisebb mértékben a korrekció a követendő magatartás. Ezt fejezi ki a kockázatpotenciál alapján történő kvantifikált kockázatkezelés képlete is:

$$R(x)=P(x)*M(x),$$

ahol R a kockázat, P a bekövetkezési valószínűség, M pedig a következmények súlyossága.

A kockázat és a kockázatkezelés az adózás területén különféle jelentéstartományokban fordul elő, az egyes lényeges szereplők kockázatait megkülönböztetve.

Az adófizetők csoportja messze nem egységes, a csoportképzés többféleképpen is történhet. Nyilván más az optimális adórendszer, ezért az adózás kockázata a bérből és fizetésből élő, kedvezményeket nem, vagy alig igénybe vevő alkalmazottak számára, akiknek adóbevallását az adóhatóság, esetleg a munkaadójuk készíti el, és más azon vállalatok – munkáltatók – számára, akik az adórendszert szükséges rosszként megélve az adórendszer „tartozékaiként” szakembereket tartanak fenn. Míg az előbbi csoport – a munkavállalóké – kevéssé érzékeny a rendszer bonyolultságára, inkább csak az adó mértékére, addig a második csoportnál (munkaadók) az adómértékek mellett az adózás tranzakciós költségei és a jogkövetés során keletkező kockázatok kezelésének költségei is beépülnek a vállalkozás költségei közé, exportra termelés esetén akár valódi versenyhátrányt is okozva.

Mégis ez a kockázati tartomány, a „soft” vagy a „hardcore” normaszegés kockázata része a társadalmi együttélésnek. Az utólagos adómegállapítás annak terhes különköltségeivel vagy a költségvetési csalás jog- és gazdasági következményei szabvány adókockázatok, amiket normálisként fogadunk el. Ehhez képest a normálistól eltérő normaszegés kockázatmentesítése ellenőrizetlen, intim terekben.

Az adóztatásban kölcsönösen nyílnak és őszintének kell lenni, hiszen az adózás és adóztatás közös kötelességekről és jogigényekről szól, amelyek mindenki számára, tehát az egész jogközösség számára adódnak. Ebben az összefüggésben merül fel a közbizalom sérülésének súlyos kérdése, amely szerint már hosszabb ideje a nemzetközi közbeszéd tárgya, hogy a magyarországi adóztatásban szubkulturális, deviáns jelenségek kezeletlenül és nem szórványosan mutathatók ki. A szakmai köztudatot ugyan áthatja, hogy az adót megrovidító magatartások sértik az állampolgároknak az adóteher arányos megosztására vonatkozó jogilag biztosított érdekét⁷, az adóhatósági szervezett korrupciónak mégis az arányos közteherviselésre méri a legsúlyosabb csapást.

Az érdekekkel élő embernek és vállalkozásnak a va-

⁵ Beck, Ulrich 1986: *Risikogesellschaft. Auf dem Weg in eine andere Moderne*. Frankfurt/Main: Suhrkamp Verlag.

⁶ Beck, Ulrich 2003: *A kockázattársadalom. Út egy másik modernitásba*. Budapest: Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság – Századvég Kiadó.

⁷ Angyal Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve 8. Adócsalás*, Athenaeum 1930

lóságához, a védekezéshez és a fennmaradáshoz való szubjektív viszonya megfordulhat, s már nem védekezés-ként, hanem túlsúlyként, erőfölényként töri át a közösség toleranciakorlátait. A tárgyalt téma kriminológiai vizsgálati szempontjai rokon vonásokat mutatnak a fehérgalléros és a szervezett bűnözésével, mert a legrejtőzködőbb, legéletképesebb mutációit a fehérgalléros és a szervezett bűnözés az erőfölényes helyzetekben hozza létre.

Írásomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy hol húzódik a törésvonal az adóztatásban a jogérvényesítés és a joggal való visszaélés közös síkjában. Továbbá, hogy milyen támadáspontokon korrigálható a közbizalomban bekövetkezett megingás. Az állam sajátos jogigényének, az adófizetés kikényszerítésével kapcsolatos büntetőigénynek milyen atipikus, bonyolult és a csalás szempontjából produktív normaszegések felderítésére kell irányulnia a tipikus, reproduktív adóelkerülési és csalási alakzatok következetes üldözése mellett.

A reproduktív és a produktív költségvetési csalás fogalmának bevezetése

Bele kell gondolnunk, hogy ha egy költségvetési csalási alakzatot a büntetőjog ismer, azt a hatékony érdekérvényesítésre képes gazdasági szereplők kerülnek. Az ismert és üldözött magatartások ciklikusan reprodukálódnak, mi több, *Jávor István*, illetve *Bogár Zsolt* és *Jancsics Dávid* szociológusok tanulmányaikban rámutatnak e magatartások széles rétegeket érintő, mindennapi gyakorlatára⁸.

Látható, hogy milyen erősen kötődnek egyének és csoportok az ismert adóelkerülési és költségvetési csalási magatartásmintákhoz. Közülük kerülnek ki a „verebek”, akik lebukhatnak, akikre „vadászni lehet”. Ugyanúgy az is látszik, hogy hosszú távú reneszánszát éli az erőfölénnyel jogosulatlanul szerzett gazdasági előnyök szeretete. Itt is tudunk nyertesekről, és olykor büntetőügyekből ismerjük meg a veszteseket.

Kutatási eredményeim területiális jellegű, az adózást-adóztatást üzleti alapon értékesítő profilú szerveződésként mutatnak. Tíz évet meghaladó távlatban karakteresen, bizonyosságot adóan mutatkoztak meg a sikeres és felderítetlen organizmus súlyos gazdasági érdek-összefüggései, reprodukciós ciklusai. Ugyanígy szabályosan kirajzolódott az organizmus önvédelmi mechanizmusai is.

2001-ben született *Semlyén–Szántó–Tóth* tanulmánya, amely finoman érinti ennek a szerveződésnek a rejtőzködésből is kitetsző karakterisztikáját, és már akkor rámutatnak a szerzők, hogy van valami törvénytelen és morálisan is elfogadhatatlan abban, amiről írnak, de ott vannak a hívó szavak is: adót csal, beépített embere van az APEH-nél, senki se firtatta, megúsza,

autót kapott, könyvvizsgáló. A tanulmányból másod-elemzés céljából idézem az alábbi interjút:

„Adótanácsadással is foglalkozó kft. vezetője-tulajdonosa:

Korrupció nyilvánvalóan van. Emberileg érthető is ez. Találkoztam is olyan ügyféllel – végül vissza is utasítottam a megbízását – amelyik azzal dicsekedett, hogy beépített embere van az APEH-nél... Ezzel még akkor, amikor szó volt arról, hogy a mi cégünk végezze a cég könyvelését, engem is összehoztak. Ez az ember szolgálataért autót kapott a cégtől, és érdekes módon az APEH-nél valahogy senkinek nem szűrt szemet ez, senki se firtatta, vajon hogyan futhatta a fizetéséből ilyen kocsira. A [vesztegető] cég, miközben nyilvánvaló módon adót csal, ma is virágzik. [...]

Olyan esetről is hallottam, amikor egy cégnél tartott ellenőrzés során nagy adóhiány nyomára bukkant az APEH, a revizor erről értesítette is feletteseit. Ezután hosszas alkudozás, jogértelmezési huzavona kezdődött a cég és az APEH között, majd az APEH egy könyvvizsgálóhoz irányította a céget... Ez a cég aztán megfelelő trükkökkel eltüntette az eredetileg kifogásolt hiány nagy részét, s ezért az eredetileg feltárt adóhiány felénél nagyobb honoráriumot kapott. [...] A szóban forgó cég pedig megúsza egy kevés adóhiány megállapításával, ami után csak alacsony bírságot kellett fizetnie. [...] Az kétségkívül igaz, hogy leleplezett korrupciós esetekről keveset lehet olvasni. Pedig talán az írott sajtót nem jellemzi az, hogy torzítaná, titkolná az ilyen híreket.”⁹ (*Semlyén–Szántó–Tóth*, 2001.)

Az idézett interjú-részlet alanya beletörődöttnek tűnik abba, hogy a könyvvizsgáló trükkökkel eltüntetett valamit, ami célra is vezetett. Mit tud eltüntetni egy könyvvizsgáló? Semmit nem lehet eltüntetni. Aki túllát ezeken az állításokon, tudja, hogy ez csak vágykeltés és rejtőzködés. De mi rejtőzik itt? Közösség. Közösségek rejtett hálózata. Akik egymás kezébe adják a stafétát a hatósági munka és a hozzá kapcsolódó társadalmi háló megfelelő pontjain. Olyan intersticiális terekben, ahol a közvélekedés szerint nem történik semmi. Mert nem történhetne semmi. Ezek a legelképesztőbb terek. Az aktív pihenés, a szórakozás és előfordul, hogy a gyógyulás terei is. És még számos más, kitalálhatatlan, de megismerhető térről van szó, ahol kérni, adni és kapni lehet. Mindenhol, ahol csak el tudja képzelni két vagy több ember a cserét, ahol a többiek jogát sérti meg.

És a könyvvizsgáló, aki eltüntet? Van ilyen is, de a könyvvizsgáló egyedül kevés a sikeres eltüntetéshez. Kell hozzá a háló. És a hálóban azok a nagyon erős, csomóponti szereplők, akik nélkül nem, de akik tudtával és beleegyezésével bizony sikeresen el lehet érni egy-egy ügyben, vagy akár életútszerűen az immunitást. Lassan generációk szocializálódtak ebben a hálóban. Aktív és passzív módon részt vállalva az illegitim mű-

⁸ *Jávor István: Ezt hívják happy korrupciónak*, hvg.hu 2013. január 15.; *Bogár Zsolt – Jancsics Dávid: Joszip Tottól Taxis Gyuszig: Ilyenek a strómanok*, hvg.hu 2013. szeptember 19.

⁹ *Semlyén A.–Szántó Z.–Tóth I. J.: Adócsalás és adóigazgatás* 120. o., 2001.

ködésből, s valamilyen előnyök útján részesedve annak elsődleges hasznából, vagy másodlagos hasznosságából.

A könyvvizsgálók elintézik? Valaki, nem feltétlenül könyvvizsgáló, mindenesetre sokszor akad, aki ismer a hálóba bejáratot. Csakhogy az igazán szilárd hálórészeknek nincs kézenfekvő bejárata. Bekerülni súlyos bizalmi kérdés. Benne lenni életforma. A könyvvizsgáló szakma természetesen, szükségszerűen és kódoltan védekezik a csalás ellen. A könyvvizsgálat folyamatos regulációja keretezi a független könyvvizsgáló átfogó céljait és a könyvvizsgálatnak a nemzetközi könyvvizsgálati standardokkal összhangban történő végrehajtását. A 200 témaszámú nemzetközi könyvvizsgálati standard 2009 áprilisától hatályos, és elméletileg kizárja, hogy független könyvvizsgáló a hozzá képest laikus döntéshozókkal összhangban „tévedjen”, a csalások kiszűrését pedig a 240-es témaszámú standard szabályozza¹⁰. *Semlyén–Szántó–Tóth* tanulmányából idézett interjú azt a csodálattal vegyes félelmet mutatja, amely a tanulmány születése előtt és azóta is a kívülállókra jellemző. A hálón kívül rekedt azon fragilis alanyokra, akik az immunitás vonzásában, amiről mindenki hallott, azért szeretnének oda tartozni.

Nem lehet valaki sikeres költségvetési csaló, csak immunis fehérgalléros. Immunisnak lenni nemcsak magatartás. Másolni viszont csak a magatartást lehet, ha a hálót kívülről figyeljük meg.

A tipikus magatartásminták viszont, mivel közismertek, könnyen tanulhatók, továbbá csak annyiban változékonyak, amennyiben újabb adóztatható tényállásokhoz vagy éppen most az új büntető anyagi jogi tényállásokhoz kötődnek, de jogi, kriminálpszichológiai és szociológiai értelemben ugyanazok a magatartások sokszorozódnak és másolódnak. Ezeket a jelenségeket reprodukív költségvetési csalásnak nevezem.

A kodifikált, moderált és kanalizált reprodukív költségvetési csaláson kívül léteznek produktív formulák is. Minden produktív formula olyan heterogén devianciák együttese, ahol a normaszegést a büntetőhatalom nem érzékeli, vagy az érzékelt magatartásokra és eredményekre nem tud, vagy nem akar reagálni, ezért egyes normaszegések látensek maradnak, így a magatartás gyakorlatilag kockázatmentesen eléri a célját. Amikor produktív költségvetési csalásról beszélünk, akkor sikeres korrupciós stratégiával elért és tartósan (akár évtizedes távlatban) fenntartott jogosulatlan előnyök élvezőinek deviáns magatartásait kell vizsgálnunk.

Reproduktív költségvetési csalás

Mindazok a megtanulható költségvetési csalási minták, módszerek és magatartások, amelyeket felhasználva az adóhatósági szervezett korrupciós hálón kívüli egyének és közösségek a védett költségvetéseket fosztogatják, a lebukás és a büntetés kockázatával járnak.

„A 2013. július 1-jétől hatályos 2012. évi C. törvény

indokolása szerint nyolc különböző bűncselekmény összevonásával jött létre a költségvetési csalás tényállása (Btk. 396. §). Amint azonban Miskolczi Barna helytállóan rámutatott, az EK költségvetését a bevételi oldalon sértő bűncselekmény is e körbe sorolandó, ezért valószínűleg kilenc tényállás került az új törvényben egy tényállásba vonásra. A bevételi oldalon az adócsalás, a munkáltatással összefüggésben elkövetett adócsalás, visszaélés jövedékkel, csempészet, az áfára elkövetett csalás, az Európai Közösségek pénzügyi érdekének megsértése, illetve a csalás minden olyan esete, mely a költségvetés sérelmével jár. A kiadási oldalon pedig a jogosulatlan gazdasági előny megszerzése, az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése, illetve a csalás minden olyan esete, mely a költségvetés sérelmével jár.”¹¹ (*Háger*, 2014)

Produktív költségvetési csalás

A költségvetési csalás tényállását kimerítő, ismert költségvetési csalási minták, módszerek és magatartások mellett vagy helyett korrupciós stratégiák felhasználásával, jellemzően látenciában maradó bűncselekményeket nevezem produktív költségvetési csalásnak, mert a szervezett korrupciós háló segítségével egyes egyének és közösségek a védett költségvetéseket úgy fosztogatják, hogy az nem jár a lebukás és a büntetés kockázatával.

Az MTA Közgazdasági Kutatóközpontjának kutatói 2001-ben a kormányzat és a rejtett gazdaság összefonódásának lehetőségét emelték ki az általam itt tárgyalt magatartások és jelenségek végső összefüggéseit keresve:

„Minden kormányzatnak – ideológiai irányultságától függetlenül is – nagyon erős érdeke fűződik a rejtett gazdaság elleni harchoz pusztán finánciális szempontból: minél nagyobb a rejtett gazdaság, annál nagyobb a veszteség a kieső adóbevételekből. Ez a pénzügyi veszteség olyan tetemes lehet, hogy nehezen kompenzálhatja az abból származó előny, hogy a rejtett gazdaság résztvevői esetleg szavazatukkal a mindenkori kormányzatot támogatják. – Itt eltekintünk a korrupció lehetőségétől. Természetesen a kormányzat és a rejtett gazdaság korrupciós összefonódása esetén a szóban forgó előnyök – legalábbis rövid távon, a rendszer összeomlásáig – messze túlszárnyalhatják az adóbevételek elmaradásából fakadó hátrányokat.”¹² (*Semlyén–Szántó–Tóth*, 2001)

A kutatók ugyanitt hozzátesszik, hogy „A kormányzatnak tehát erős érdeke fűződik azon politikai eszközök használatához, amelyekkel csökkentheti a nem adózó gazdaság kiterjedését”. (*Semlyén–Szántó–Tóth*, 2001) A tárgyalt probléma kormányzati politikai kontextusba helyezésével sem változik azonban az összefonódás kormányzatokon átívelő erőfőlényre és kirekesztésre,

¹¹ *Háger Tamás: A költségvetési csalás pénzügyi, anyagi jogi és bizonyítási alapjai, különös tekintettel a terhelt vallomására, Jogelméleti Szemle 2014/1. szám*

¹² *Semlyén A.–Szántó Z.–Tóth I. J.: Adócsalás és adóigazgatás, 26. o., 2001.*

¹⁰ http://www.mkvk.hu/tudastar/standardok/standardok_2012

jogosulatlan előnyök megszerzésére irányuló, jogellenes természete. Ha másért nem, hát azért kell belátni ezt, mert 2001 februárja, tehát a tanulmány megjelenése óta nem egy kormány alakult, a korrupciós háló pedig reprodukálódott, illetve jórészt sértetlen maradt.

Véleményem szerint a jogalkotás irányításával és a végrehajtó hatalommal a kezében egy kormányzatnak nem lehet jól felfogott érdeke a rejtett gazdasággal való korrupciós összefonódás. Éppen ellenkezőleg, hiszen ez az összefonódás elvezet a rendszer összeomlásáig¹³. Helyette azt látom igaznak, hogy az intézményrendszerben létezik olyan, kormányzati ciklusokon át fennmaradni képes érdekháló, „közösségek rejtett hálózata”¹⁴, amely a korrupcióban találja meg rövid és hosszú távon is az érdekeit. Ennek megfelelően a védekezés, a rejtőzködés, az alkalmazkodás, az utánzás, a növekedés, a más rendszerekbe való beágyazódás és a korrupció által realizálódó nyereség reprodukciójában érdekelt együttműködő csoport kell, hogy a valóságban összefonódják a rejtett gazdasággal, s egyes politikusok is ezt a rendkívül vitális korrupciós hálót használják rejtett, felvállalhatatlan céljaikra. Saját megfigyeléseim és adatgyűjtéseim ez utóbbi értelmezést támasztják alá.

A produktív költségvetési csalás gyakorlatával foglalkozók nem egyéni elkövetők. Heterogén csoport ez, amelynek tagjai hatékony érdekérvényesítők, továbbá hatékonyan színlelik az adójogi és a számviteli jogkövetést. Velük szemben a közteherviselést oltalmazó intézményrendszer a közigazgatási és a büntetőjogi prevenciót formálisan teljességgel megvalósítja. A látszólag normakövető, közteherviselésre hajlandóságot mutató produktív költségvetési csalók mégis – illegális jogalkotásaikkal – látenszen, folyamatosan és extrém mértékben fosztogatják a védett költségvetéseket.

Ez a jelenség olyan pénzügyi kontroll- és közigazgatási-, valamint büntetőeljárás jogorvoslati rendszer keretei között írható le, amelyben a normaszegők beágyazottsága az általában implicit módon emlegetett state capture¹⁵-re mutat. Az adóhatósági szervezett korrupció a state capture egyik pontosan leírható metszete, amelyet egy hatékony és heterogén csoportösszetételű korrupciós háló, egy korrupciós hierarchia működtet, amelyben magánérdekek érvényesülnek a közérdek helyett.

E korrupciós hierarchia adóhatósági metszete az általi adóhatóság szervezeti rendszerének diszkrét lenyomata. Szó sincs arról, hogy az adóhatóság szervezete általában bűnrészes a szervezett korrupcióban. Ezzel szemben éppen annyi és olyan beosztású köztisztviselő részese az adóhatósági szervezett korrupciónak, amennyi és amilyen összetételű hatáskörű és illetékesű köztisztviselő célt tud érni, azaz végre tudja haj-

tani a megkövetelt vagy megállapodott joghajtásokat vagy direkt jogsértéseket. Általában a hierarchia csúcsa irányít, de rendelkezik legalább a célok és módszerek elvi ismeretével és belátásával, pontosan definiálható érdekből.

E korrupciós hierarchia működése messze túlmutat az adóztatáson, túl a kontrollmechanizmusok és a büntetőjogi oltalom¹⁶ kiismert és felülvezérelt rendszerén. Heterogén devianciák szolgálatában tevékeny, amelyek egytől egyig valamilyen jogosulatlan előnyt biztosítanak a beágyazottnak. Az adóhatóság korrupcióban érintett szervezeti metszetével elválaszthatatlan kapcsolatban működik együtt az az internalizált társadalmi csoport, amely legfőbb haszonhúzója a korrupció árán hozzáférhető jogosulatlan előnyöknek.

Az adóhatósági szervezett korrupció lokális érvényességű kriminológiai elmélete és korporálódása vs. a hallgatás megtörése

A nyers érdek szervezi a korrupciós bűncselekmények mindegyikét. A vágy tárgya bármilyen nehezen hozzáférhető előny vagy kockázatosan megszerezhető, értékkel bíró dolog vagy szolgáltatás. A bűnalkalom legkönnyebben úgy definiálható, hogy a nehezített hozzáférhetőség vagy a korlátozó feltétel vagy a szerzés kockázata, jogosulatlanul juttatott anyagi vagy más előny útján és árán, annak megfizetésével kompenzálható vagy kikerülhető. A bűnalkalomhoz kell a passzívan vesztegethető, a bűnelkövetésre hajlandó tettes, szükséges hozzá továbbá az aktívan vesztegető, a jogosulatlan előnyt megszerezni szándékozó másik tettes és annak reális lehetősége, hogy a jogosulatlan előny bűnös módon megszerezhető legyen. Tekintettel arra, hogy az igazán súlyos társadalmi költséggel és tovaügyűző hatásokkal járó adóhatósági szervezett korrupció jellemzően jelentős érdekérvényesítésre képes felek között realizálódik, különösen érdekes, hogy az elkövetőktől egyébként elvárható jogtudatosság ellenére mégis alappal bíznak a jogkövetkezmények elmaradásában. A jelentős társadalmi veszélyességű korrupciós bűncselekmények elkövetésekor a korrupcióérzékelés, tehát a büntett szubjektív érzékelése a jogtudatosság ellenére nem következik be elégséges intenzitással, mert a pénzzel vagy másként megszerezhető befolyás környezete, a befolyásszerzés dramaturgiája felülvezérli az alanyok jogtudatosságát. Ez akkor következik be, ha a bűncselekményt el kell hogy kövesse, vagy kiszámítható következmények nélkül elkövetheti az elkövetésben részes alanyok összessége, ők legalábbis így érzékelik, és kimondva vagy kimondatlanul létrejön közöttük a bűnelkövetésre irányuló jogellenes „szerződés”.

Egészen pontosan erre a forgatókönyvre illeszkedik

¹³ Semjén A.–Szántó Z.–Tóth I. J.: *Adócsalás és adóigazgatás* 26. o., 2001.

¹⁴ Mérei Ferenc: *Közösségek rejtett hálózata*. Budapest [1971] (2006)

¹⁵ http://transparency.hu/NIS_2011: Nemzeti Integritás Tanulmány, 2011.

¹⁶ A korrupciós bűncselekmények hatályos szabályozásával kapcsolatban lásd: *Gál István László: A korrupciós bűncselekmények* In: *Polt Péter* (szerk.) Új Btk. kommentár 5. kötet Különös rész Nemzeti Közszoigalati és Tankönyvkiadó Zrt., 2013. pp. 183–10.

a létező és legveszedelmesebb adóhatósági szervezett korrupció, amelynek jellemző bűnalkalmi olyan izolált terekben keletkeznek, mint a NAV központi hivatala, az ott székelő elnöki testülettel, a kiemelt adóztatás szinterei, eminens példaként említve a KÜIG Különös Hatásköri igazgatási ágát, annak egyes meghatározott (nem az összes!) privilegizált társadalmi kapcsolataival, illetve az adóztatáshoz kapcsolódó bűnözéskontrollal és bűnüldözéssel foglalkozó apparátus egyes stratégiai és operatív vezetőinek intim terei.

Ezeket a helyeken elvileg minden adott a szervezeti bűnözés sikeréhez, hiszen még a látszata is elosztható annak, hogy az adott hivatali egység kereteit és a közbizalmat kihasználva egyes személyek és csoportok olyan bűnre szövetkeznek, amelynek társadalmi felelőssége, társadalmi költsége, végső soron az ökológiai lábnyoma a legsúlyosabb környezetrombolással, a közbizalom lerombolásával egyenértékű.

Az adóhatósági ellenőrzési és a hozzá kapcsolódó bűnüldözési korrupció kritikus eleme, hogy a bonyolult és sokszereplős büntettek nyomait hogyan lehet eltüntetni. Önmagában a bűnrészesek és a tettesek megvásárlása kockázatokat hordoz, mert ahogyan egy bankrablás sem végződik mindenki számára megnyugtató, igazságos osztozkodással, úgy a korrupciós hierarchia sem működhet tartósan eredményesen, hiszen a vesztes vagy az üldözött igazságérzete nem csekélyebb a nyertes vagy az üldöző igazságérzeténél, és bármikor bekövetkezhet a hallgatás megtörése.

Az a korrupciós hierarchia, amelyről az adóhatósági szervezett korrupció kapcsán beszélünk, mégis tartós, tradicionális, sokoldalú érdekekkel átszőtt. Lényeges pozíciót csak kölcsönösségi alapon lehet benne betölteni. Árnyékszervezet ez az adóhatósági látványhierarchia felett, kormányzati ciklusokon átívelő érdekekkel, íratlan osztozkodási szabályokkal, stabil humán tengellyel. Szakembereik mindent tudnak arról, hogyan lehet a szabályokat a legkisebb jogi kockázattal megszegni, a kontrollmechanizmusokat megkerülni, a felülvezérlésre képes kontrollt pedig érdekeltté tenni a status quo fenntartásában.

Magyarországon a hallgatás megtörésnek szabályozása, amely széles rétegeket tett volna érdekeltté a bűnös csoport-összejárások leleplezésében, bár nem az adóeljáráshoz kapcsolódóan keletkezett, mégis egy lépésnyire járt attól, hogy a morálisan és gazdaságilag is kondicionált muckraker szemlélet megtanítható legyen a közjóra érzékeny, reziliens rétegek, csoportok és egyének számára. Vonzóvá kell tenni azt a társadalmi konszenzust, amely a közteherviselés szervezet- és eljárásrendszeréhez a hallgatás megtörésével eredményes civil kontrollt kapcsolhatna. Ez lehetővé tenné, hogy ne csak a károkozó célú feljelentések özöne adjon feladatokat ezen a téren az adóhatóságnak, hanem a ténylegesen a költségvetéseket védő felelős gondolkodás érvényesülhessen. Az erőfölényes helyzetek treatmentjére kialakított versenyjogi szabályozást ehhez alapul lehet venni. Végeredményben azonban a korszerű és közösségvédő

szabályozási elv taktikus és intelligens módon – a már létező szabályozás ellenére is – elveszett a kibicek szeme elől. A piacvédő gazdaságpolitika félreértelmezése, a kartellvédő verseny- és büntetőpolitika, és a state capture korlátlan térnyerése az adóigazgatás és a költségvetésekre specializálódott bűnüldözés csúcán.

A legitim közösségeket védeni kell. Az illegitim közösségek reprodukciójának azonban határt kell szabni.

Nincs új a nap alatt, Sutherland¹⁷ „fehérgallérosai” is világgazdasági válságot követő társadalmi igények teremtetten gazdaságpolitikai útkeresések szülöttei. Nem elsőszülöttek ők.¹⁸ A privilegizált társadalmi csoportok és egyes privilegizált társadalmi szereplők a történelem mindenkorai győztesei. Történetük éppen ezért nehezen kap kriminológiai megvilágítást. Most és itt azonban nagy a baj. Morálisan talán nagyobb, mint az ma még érzékelhető. Mindazonáltal a tőke koncentrációja és centralizációja nem jár feltétlenül bűnre való hajlandósággal, amint azt számos eminens példa bizonyítja itthon és szerte a világon. A mi „vajtollárunk” ugyanattól lehet kemény, amitől minden fehérgallér tartást kap a világban. Ez pedig az érdekek törvényes és alapvetően morális értelmezése. Az a morális gap ellenben, amely kifejezetten az adóhatósági szervezett korrupciót lényegíti, még a meglévő morális köteleket is oldja, a jogtudatosságot pedig pusztá utánnázássá, bonyolult mimikrivé szegényíti.

Az adóhatósági szervezett korrupció érdek-összefüggései, valamint lehetőség a kilépésre a bűnelkövetés reprodukciós ciklusából

Az adóhatóság tekintélyes méretű üzem. Egy magyar városnyi munkavállaló dolgozik benne. Alapvetően a következő pilléreken nyugszik ennek a nagyüzemnek a működése: az informatikán, a papírfelhasználáson, a szakkiadói tevékenységen, a jogalkalmazáson, az ingatlanüzemeltetésen (facility management) és a közlekedésen-logisztikán. Van még két nagyüzem, ami különösen jelentős hatása mind az adóhatósági szervezet gazdasággal való kapcsolatára, mind pedig a szervezeten belüli és a szervezetet övező morálra. A legnagyobb gazdasági hatású működés a végrehajtási és a felszámolási eljárások erőteljes befolyásolása. A morális motor pedig az adóhatósághoz bármilyen módon kapcsolódó oktatási tevékenység. E csatornákon sebezhető és képes korrumpálódni az adóhatóság szervezete, de ott a leginkább, ahol a legjelentősebb a pénzáramlás és a kapcsolat a működő gazdasággal. Kiemelt jelentőségűnek tartom az informatikai és a papír-beszerzéseket. A bérelt ingatlanok hasznosításával kapcsolatos facility management is kaput nyit az adóztatástól idegen érdekeknek, különösen, ami a bűnügyi szervezetek működtetéséhez kapcsolódó bérelt ingatlanok viszonylatát illeti. Miközben nem jár hatalmas cash-flow-val az adóhatósági ok-

¹⁷ Edwin H. Sutherland, *White-Collar Criminality*, American Sociological Review, February, 1940

¹⁸ Irk Ferenc: *Fehérgalléros bűnözés, elitbűnözés, menedzserdeviancia*, Jog, Állam, Politika, 2014/1., 49–67. o.

tatási és szakkiadói tevékenység, a befolyásszerzésnek és a befolyás jogellenes telepítésének mégis rendkívül hatékony terepe.

Bizonyos informatikai (a korabeli APEH SZTADI) és különösen a papírbeszerzési kapcsolatrendszer olyan mértékben szövik át az adóhatóság szervezetét, hogy kártékonyan internalizált érdekeik egyes konkrét vezetők évtizedes beágyazódását tudták elérni a legérzékenyebb szervezeti szinteken. E kapcsolatok képesek az ellenőrzési tevékenység teljes felügyeletére, és ezt a képességüket extra korrupciós bevételekre is váltják. A valamikori számlagáraknál sokkal hatékonyabb, belterjes „gazdasági kapcsolatokat” működtetnek, s a szervezett bűnözés általános elmélete szerint döntenek a védendő érdekekről, így azokról a feláldozható szereplőkről is, akiket nem tudnak a felügyeletük alatt tartani. Addig immunisak, addig nem terjed ki rájuk a büntetőhatalom büntetőigénye, amíg a belterjes csoport őket el nem különíti. Akár preparált bizonyítékokkal, büntető-eljárással is diszkreditálható a testidegen szereplő, mert a kört olyan sugárral metszik ki, amely a védendő illegitím (bár legitimnek álcázott) érdekek védelmét elégségesen és biztonsággal szolgálja. Vészhelyzetben fordul elő ilyen, mert a létrejövő diszkrét kapcsolatnak sokoldalú és erős a felügyelete, s ha a szervezeten belüli vagy szervezeten kívüli kapcsolat kellően beágyazódott, akkor a kapcsolatból és a bűnelkövetés reprodukciós ciklusából való kilépés esélye elhanyagolható. Ha az együttműködés tartósnak bizonyul, gyakorlatilag korlátlan „műveleti szabadsággal”, jogellenesen, akár jogosulatlan áfa-visszaigényléssel, likviditást is pótolnak az adott kapcsolatnál, ahol nincs szükség az adott gazdálkodó valós gazdasági és adójogi megfelelésére. Ha szükséges, hamis okiratokat állítanak elő a hivatali kapcsolat vezérése alatt.

Színlelt legitimitással lép fel a belterjes csoport, a „szükséges mértékben” használva befolyását és eszközeit, ha az internalizálódott kapcsolatoknak vagy a belső hálónak erre van szüksége: a magán- és közokirat-hamisítás jellemző eszköze a belterjes bizonyíték-előállításnak, különösen a bünyügyi ág működése során, amikor a hamis bizonyíték a mindenáron való represszió követelménye miatt nélkülözhetetlen. Előfordultak olyan esetek is, ahol a hivatalvezetés hisztérikusan követelte a nyomozati ágtól az „eredményt”, és annak volt (kilátásba helyezett) hátrányos következménye, ha a nyomozószerv nem volt „sikeres”. Ilyen esetekben az adóhatóság törvényes működése felett húzódó olyan magán- és csoportérdek érvényesült, amely az adóhatóság által valamely adóalany felett gyakorolt elnyomó intézkedésben találta meg a gazdasági vagy más személyes érdekét. Képes is volt ennek jogellenes kikényszerítésére oly módon, hogy a jogellenességet a büntetőhatalomnak az adóhatósággal együttműködő hálója nem érzékelte, vagy kifejezetten támogatta, esetleg maga is részt vett a jogellenes bizonyítékok „megszerzésében”. A viszonyosan juttatott előny legalább pozíció kilátásba helyezése volt.

Ha veszélybe kerül e szervezett korrupciós hierarchia

bármely súlyos titka, ez az érdekháló beavatkozik bármilyen gazdasági viszonylatba, s nem kíméli a veszélyessé váló egyént vagy csoportot, de még családi viszonyait sem.

Előfordult olyan halaszthatatlan nyomozati cselekménye más hatóságnak, amely bár az utolsó pillanatig bizalmasan kezelte az intézkedést, mire az intézkedésre sor került (házkatatás), a NAV nyomozói a cégtemetőre utaló bizonyítékokat eltüntették az általuk „védett” alany helyiségeiből.

Szoros összefüggés mutatkozik a gabonakereskedéssel kapcsolatban fellángolt közismert áfacsalási ügyek és a NAV bünyügyi vezetésének egyes társadalmi kapcsolataihoz, vadász- és politikai kapcsolataihoz fűződő elitista, elfogult gyakorlata és mulasztásra motivált jogsértése között.

Mintavétel jellegű, egyes kiemelt jelenségekre fókuszált felsorolással arra kívántam rámutatni, hogy az adóztatáshoz kapcsolódó belterjes korrupciós hálón is folyamatosan keletkeznek szakadások. Mivel e rejtett hálózat pusztá léte is diszfunkció, bünszervezet-szerű eredményeik a végtelenségig nem tarthatók fent. Minden esetben konzerválódik a jogellenes tevékenységnek a közvetlen nyereségen túl nem kívánt hordaléka is: a „helyszínen” maradt korpuszok, és a hoppon maradtak vagy az erkölcsileg felemelkedők hallgatásának megtörése.

Az adóigazgatás szervezete rendkívül fiatal, nem tradicionális és csak látszólag transzparens, ezért a rendkívül szenzitív működése sem lehet elégségesen transzparens. Mivel e szervezet működését súlyosan befolyásoló kriminogén faktorok szinte érintetlenül reprodukálódnak a szervezettel kölcsönhatásban, elkerülhetetlennek tartom az úgynevezett RNR (Risk – Need – Responsivity / Kockázat – Szükséglet – Reszponzivitás) modell szemléletének alkalmazását a szervezet működésének monitorozásában, legalább a különösen kített vezetők szintjén. Szabó Judit leírja¹⁹, hogy az RNR modell első változatát 1990-ben alkotta meg Andrews, Bonta és Hoge, amely szilárd elméleti háttérű, pragmatikus és hatékony modellnek bizonyult a bűnisméltés valószínűségét növelő kockázati tényezők, a kriminogén szükségletek és az egyén fogékonyságának, válaszkészségének felmérésére, amennyiben bűnelkövetők rehabilitációjának elősegítésére alkalmazzák, mert a modellt és elméletét ezért dolgozták ki.

Véleményem szerint az RNR modell magvát adó három központi elv: a kockázat, szükséglet és reszponzivitás elveinek alkalmazása az adóhatósági vezetők kriminogén szükségleteinek kontrollját is javíthatja.

Szabó rámutat, hogy empirikus bizonyítékok támasztják alá az RNR modell hatékonyságát, és a vázát képező alapelvek is megalapozottnak tűnnek. Kiemeli, hogy a kvantitatív felméréseken alapuló standardizált

¹⁹ A bűnelkövetők rehabilitációjának meghatározó irányzatai a nemzetközi szakirodalom tükrében, Szabó Judit, Országos Kriminológiai Intézet, Alkalmazott pszichológia 2012/2, 73–88.

teszteknek köszönhetően az RNR modellnek a kvalitatív diagnosztikai eljárásokhoz képest viszonylag egyszerű az alkalmazása és adott az eredmények összehasonlíthatósága. Ugyanitt Szabó felhívja a figyelmet arra is, hogy az RNR modell számos gyenge ponttal rendelkezik elméleti és gyakorlati síkon egyaránt, kritizálja a kockázatbecslés eszközeinek jogi és etikai érvényességét és megbízhatóságát. Tény azonban, hogy minden érv és vád az RNR modellel kapcsolatban azt támasztja alá, hogy a kriminogén szükségleteket tárja fel.

Dezisztancia és resztoratív gyakorlat a morális gap áthidalására

Az adóztatás az egyik legfontosabb és legérzékenyebb közfeladat. Bármilyen deficitet rejt is Pandóra szelencéje, ha már felnyitottuk, a remény sem maradhat bent. Sokan a jogalkalmazók közül így is bent rekednek a bűnelkövetés ciklusaiban, megannyi ragadós érdekviszonyban, a kilátástalanságban, egyéni és főként csoportos bűnök vermében.

Párhuzamot vonok Szabó Judit okfejtésével, s az általam vizsgált csoport reintegrációjának érdekében a hangsúlyt az egyelőre látens bűnelkövetők deficitjeinek kezeléséről a reintegráció szolgálatába állítható képességeikre és készségeikre helyezném át. Igenlem azt az elvet itt is, hogy (Szabó idézi: *Ward és Maruna* 2007.) „az erősségeket (készségeket) ugyanolyan módon kell feltérképezni, mint a kockázatokat, illetve szükségleteket (Workman, 2009).”

Ahogy a bűnelkövetők klasszikus rehabilitációja során, úgy az adóhatósági munka morális zavarainak kockázat, illetve szükséglet alapú megközelítésével új reintegrációs irányt kell kijelölni, mert az adóhatósági szervezet különleges fenntartói közfeladata miatt a társadalom egyik legfontosabb pillére. A tartósan és jelenleg is fennálló szervezeti és működési deficiteket a társadalom mint jogközösség számára kizárólag hasznos tevékenység, a felelősségérzet, a jövőre orientáltság és a proszociális identitás kialakulása kell, hogy felváltsa.

A reziliencia választása

A joghoz való hozzáférés új útja, hogy a megvehető jogszolgáltatások piaca kiszélesedett, és az adóztatásban kiterjedt az „igazsághoz” való hozzáférésre. Rettenetes hiba, ha a deklarált közteherviselés padlója alatt bekúszik egyén és csoport állammal való közjogi és gazdasági kapcsolatába egy hallgatólagos és végtelenül torz rendi adómentesség elv. Nem kell közös terheinket

teljes mértékben viselnie annak, aki megfizeti a baksist az illegitim adószedőnek és nem tőri meg a hallgatást? Felhasználható az adóhatalom az egyén vagy a csoport érdekében személyes elnyomó eszközként, ha a privilegizált réteg úgy akarja?

Mindaddig, amíg a törvény előtti egyenlőség elvi alapján állva a jogi segítségnyújtás, illetve támogató szaktudás vásárolható meg, nem érezzük a korrupciós hatást. Ahogy ebben a rendszerben a társadalmi szerződést rejtetten felülírja, s erőfölényes rést üt rajta az egyéni érdek, akár csoportérdek látszatával, mindenfajta igazságosság – és itt az adóztató állam „létező igazságosságáról” beszélek – az egyéni érdek martalékává válik. Ekkor azok egyéni igazsága emelkedik az objektívtól igazság rangjára, akik ebbe a védett zónába, ebbe az immunitásba bevásárolták magukat, és hozzájuk képest mindenki más depriválttá válik, de legalább az igazságától megfosztottá.

Gaetano Mosca alkotta meg az 1800-as évek végén a politikai osztály fogalmát²⁰: „Minden, ami a kormányzatban kapcsolatban áll a döntéshozással, a hatalom gyakorlása, az utasítás és a felelősségvállalás, mindig egy külön osztály funkciója; igaz, az e sajátos osztályt alkotó elemek országonként és történelmi korszakokként változhatnak, bármi legyen is azonban ezen osztály pontos összetétele, mindig elenyésző kisebbségben van az általa uralt, az akaratának alávetett tömeghez képest.” A politikai osztály Mosca által kidolgozott fogalma és Vilfredo Pareto kormányzó elit elmélete egyaránt feltételezi, hogy nem létezhet társadalom hatalmi elit és a hatalomnak alávetettek szükséges kettőssége nélkül, de semmiféle társadalmi konszenzus, semmilyen elmélet nem igazolja a korrupció útján szerzett előnyök legitimitását, ezért az így keletkező, önfenntartó és reprodukáló „elit” nem létezhet tartósan.

Mind a közösségnek, mind a hatóságnak, minden egyes joganynak és jogalkalmazónak, aki a közteherviselésben érdekelt, rugalmas ellenállási képességre kell szert tennie, hogy a jólét vonzását a közteherviselés csorbítására ne engedje kiterjedni, bármilyen erőteljes a vágy, megújuló vagy sokkoló a vágykeltő hatás, bármilyen könnyen hozzáférhetőnek tűnnek a javak a közös teherviselés kárára.

Amilyen gyorsan egyáltalán lehetséges, vissza vagy sokkal inkább el kell nyerni a közbizalom jó állapotát, mert terheink mindenképpen közösek.

²⁰ Gyáni Gábor: *Az elit fogalma és történelmi változékonysága*, Korunk 2009. március